

ня власної ресурсності та участь у реабілітаційному процесі з постійним освоєнням втрачених соціальних функцій в умовах зміни складного соціального контексту для досягнення більш повного або рівного з іншими положення в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акмалова А.А. Социальная работа с мигрантами и беженцами : Учеб. пособие / А.А. Акмалова, В.М. Капицын ; отв. ред. П.Д. Павленко. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 220 с.
2. Войналович І.А. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні [Електронний ресурс] / І.А. Войналович, М.О. Кримова, Л.В. Щегініна // Інституційний репозитарій КНЕУ. – Режим доступу : <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2015.

4. Інформаційно-аналітичний звіт мережі Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді міста Києва за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssm.kiev.ua/index.php/soc-program/95-zv.html>.

5. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / В.О. Лесков. – Хмельницький, 2008. – 22 с.

6. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : моногр. / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.

7. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lhsi.org.ua/images/2015/Doslidzhennya_VPO_LHSI2015.pdf.

8. Психосоціальна допомога жертвам війни: беженкам и членам их семей из Боснии и Герцеговины и Хорватии [Текст] / ред. Л.Т. Арсел [и др.]. – К. : Сфера, 1998. – 163 с.

УДК 159.9:35.08

ТРАНСЛЯЦІЙНО-ПУБЛІЧНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Улунова Г.Є., к. психол. наук,
доцент кафедри психології

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Стаття присвячена аналізу результатів емпіричного дослідження особливостей структурних компонентів трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців: психологічної готовності, психологічної підготовленості та акмеологічних інваріантів професіоналізму особистості. Порівнюються показники діагностики даних структурних компонентів трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності.

Ключові слова: *культура професійного спілкування, державні службовці, трансляційно-публічний аспект, психологічна готовність, психологічна підготовленість, акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості.*

Статья посвящена анализу результатов эмпирического исследования особенностей структурных компонентов трансляционно-публичного аспекта культуры профессионального общения государственных служащих: психологической готовности, психологической подготовленности и акмеологических инвариантов профессионализма личности. Сопоставляются показатели диагностики данных структурных компонентов трансляционно-публичного аспекта культуры профессионального общения у государственных служащих с разным опытом профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *культура профессионального общения, государственные служащие, трансляционно-публичный аспект, психологическая готовность, психологическая подготовленность, акмеологические инварианты профессионализма личности.*

Ulunova H.Ye. BROADCASTING-PUBLIC ASPECT OF CIVIL SERVANT'S PROFESSIONAL COMMUNICATIVE CULTURE

The article is devoted to the analysis of the empirical research results of the structural component's features of the broadcasting-public aspect of the civil servant's professional communication culture: psychological readiness, psychological preparedness and acmeological invariants of the personality's professionalism. The indicators of the data diagnostics of the structural components of the broadcasting-public aspect of the professional communication culture among civil servants with different professional experience are compared.

Key words: *professional communication culture, civil servant's, broadcasting-public aspect, psychological readiness, psychological preparedness, acmeological invariants of the professionalism.*

Постановка проблеми. Стаття 8 Розділу II Закону України «Про державну службу» визначає основні обов'язки державного службовця, зокрема: дотримання правил етичної поведінки, забезпечення ефективного виконання завдань і функцій державних органів, сумлінне і професійне виконання своїх посадових обов'язків тощо. Враховуючи, що професія державного службовця належить до групи соціономічних професій, ефективна реалізація означених обов'язків вимагає від чиновників відповідної комунікативної компетентності, конструктивної комунікативної спрямованості та певних комунікативних якостей, що може бути узагальнено як культура професійного спілкування. Саме тому розробка проблеми культури професійного спілкування державних службовців набуває особливої теоретичної та практичної значущості.

Аналіз актуальних досліджень. Усі роботи, присвячені даній проблематиці, можна умовно поділити на дві групи. Перша група представлена дослідженнями культури спілкування, здійсненими І.Л. Береговою, О.М. Корніякою, Л.М. Мітіною, Н.О. Мітровою, А.В. Мудриком, М.М. Обозовим, Т.В. Самоходкіною, Ю.В. Суховершиною, Т.К. Чмут, Є.В. Шевцовою, Є.О. Шишовою та ін. На основі аналізу робіт означених дослідників ми виокремлюємо культуру спілкування як інваріант базової психологічної культури особистості та культуру професійного спілкування як інваріант професійної психологічної культури. Культуру професійного спілкування як інваріант професійної психологічної культури в широкому розумінні поняття ми визначаємо таким чином: це якісні характеристики комунікативної діяльності певної професійної групи, що формуються в процесі професіогенезу і відповідають визначеним компетенціям у спілкуванні та взаємодії. А культуру професійного спілкування як інваріант професійної психологічної культури у вузькому розумінні поняття ми визначаємо такими чином: це сутнісна інтегральна характеристика фахівця, що являє собою комплекс психологічних характеристик особистості, які забезпечують ефективність його самореалізації в професійному спілкуванні при збереженні внутрішнього психологічного комфорту.

До другої групи відносяться роботи Л.П. Абрамової, О.Ю. Акимової, Г.М. Бірюкової, О.А. Давидової, О.А. Запорожець, М.М. Калашникова, Л.В. Комарової, І.П. Лотової, Л.М. Михайлець, Є.В. Охотського, М.М. Панової, О.Л. Приходько та ін., якими досліджено певні сутнісні характеристики культури професійного спілкування

державних службовців. У роботах вищезазначених авторів за різними підставами визначено певні функціональні та структурні аспекти культури спілкування взагалі та культури професійного спілкування державних службовців зокрема. На основі аналізу та узагальнення функцій культури професійного спілкування державних службовців ми виділили такі функціональні аспекти культури професійного спілкування державних службовців: 1) перцептивно-аналітичний; 2) трансляційно-публічний; 3) управлінсько-координаційний; 4) особистісно-професійного саморозвитку.

На основі аналізу та узагальнення структурних компонентів культури професійного спілкування державних службовців нами виділено такі структурні компоненти культури професійного спілкування державних службовців: 1) психологічну готовність державних службовців до професійного спілкування (як сукупність мотивів, установок, цінностей державних службовців щодо професійного спілкування, інтегрованих в їх професійній самосвідомості); 2) психологічну підготовленість державних службовців до професійного спілкування, що утворюється психологічною грамотністю («ази» культури професійного спілкування, оволодіння психологічними знаннями, уміннями, навичками тощо) та компетентністю (ефективне застосування знань, умінь, навичок у практичній діяльності); 3) акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості державного службовця в професійному спілкуванні (як комунікативні здібності, що стали особистісно-професійними якостями).

Постановка завдання. Виділені функціонально-структурні аспекти культури професійного спілкування державних службовців були покладені нами в основу емпіричного вивчення даного утворення. Розв'язанню означеної наукової проблеми присвячена дана стаття, метою якої є визначення особливостей структурних компонентів трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців.

Виклад основного матеріалу. З метою діагностики особливостей трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців нами було використано комплекс методик, представлений у таблиці 1.

Означені методики проводилися з державними службовцями, які були розподілені на 3 групи залежно від їх професійного досвіду: вперше прийняті на державну службу (1 група), з досвідом професійної діяльності до 10 років (2 група), з досві-

дом професійної діяльності понад 10 років (3 група). Проаналізуємо структурні особливості трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності.

У таблиці 2 представлено результати діагностики психологічної готовності як структурного компоненту трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців.

Визначимо поширеність різних видів комунікативної спрямованості в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності. Виходячи з інтерпретації видів комунікативної спрямованості С.Л. Братченка, 6 її видів можуть бути розділені на три категорії: конструктивні (діалогічна та альтероцентриська), нейтральні (конформна, індіферентна), неконструктивні (авторитарна, маніпулятивна). Аналіз результатів, представлених у таблиці 2, засвідчує наступне. Державним службовцям, які щойно заступили на державну службу, притаманною є така поширеність видів комунікативної спрямованості: 1 ранг – конформна (34,2%), 2 ранг – альтероцентриська (19,5%), 3 ранг – діалогічна (14,3%), 4 ранг – індіферентна (12,2%), 5 ранг – маніпулятивна (11,8%), 6 ранг – авторитарна (8,0%). Таким чином, незважаючи на те, що в даній категорії державних службовців на 1 ранговому місці знаходиться нейтральна конформна комунікативна спрямованість, на 2 та 3 рангових місцях розташовані найбільш конструктивні види комунікативної спрямованості: альтероцентриська та діалогічна, а на останніх – 5 та 6 рангових місцях – неконструктивні види комунікативної спрямованості: маніпулятивна та авторитарна.

У державних службовців із досвідом державної служби до 10 років поширеність

видів комунікативної спрямованості має таку рангову ієрархію: 1 ранг – конформна (26,9%), 2 ранг – індіферентна (24,7%), 3 ранг – альтероцентриська (18,1%), 4 ранг – маніпулятивна (13,1%), 5 ранг – діалогічна (9,4%), 6 ранг – авторитарна (7,8%). Таким чином, у даній категорії державних службовців на 1 та 2 рангових місцях знаходяться нейтральні види комунікативної спрямованості: конформна та індіферентна, а найбільш конструктивні види комунікативної спрямованості – альтероцентриська та діалогічна – втрачають свої більш високі позиції і пересуваються на 3 та 5 рангові місця.

Для державних службовців з досвідом професійної діяльності понад 10 років характерним є такий ранговий розподіл видів комунікативної спрямованості: 1 ранг – індіферентна (30,0%), 2 ранг – маніпулятивна (21,6%), 3 ранг – конформна (21,0%), 4 ранг – авторитарна (12,9%), 5 ранг – альтероцентриська (8,1%), 6 ранг – діалогічна (6,4%). Таким чином, хоча в даній категорії державних службовців на 1 ранговому місці знаходиться нейтральна індіферентна комунікативна спрямованість, вже на 2 та 4 рангових місцях розташовані неконструктивні види комунікативної спрямованості: маніпулятивна та авторитарна, а на останніх – 5 та 6 рангових місцях – найбільш конструктивні види комунікативної спрямованості: альтероцентриська та діалогічна.

Таким чином, психологічна готовність як структурний компонент трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців має певні особливості. По-перше, в державних службовців, вперше прийнятих на державну службу, та в державних службовців із досвідом державної служби до 10 років домінує конформна комунікативна спрямованість, а в державних службовців із досвідом професійної діяльності

Таблиця 1

Методики з вивчення структурних компонентів трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців

Структурні компоненти трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців		
<i>психологічна готовність</i>	<i>психологічна підготовленість</i>	<i>акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості у професійному спілкуванні</i>
Методика «Діагностика основних видів спрямованості особистості у спілкуванні» (С.Л. Братченко) [3].	Опитувальник «Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування» (В.О. Лабунська) – шкала «експресивно-мовні характеристики суб'єкта спілкування» [4]. Методика «Діагностика особливостей комунікативної саморегуляції» (О.Д. Ішков, модифікація С.В. Шаванов) [5].	«Методика визначення організаторських та комунікативних якостей» (Л.П. Калінінський) – шкала «психологічний такт» [1]. Тестова карта комунікативної діяльності (О.О. Леонтьєв) [2].

понад 10 років – індиферентна комунікативна спрямованість. По-друге, динаміка показників конструктивних видів (діалогічної та альтероцентриської) комунікативної спрямованості державних службовців має негативну кореляцію з досвідом державної служби. По-третє, динаміка показників неконструктивних видів (авторитарної та маніпулятивної) комунікативної спрямованості державних службовців має позитивну кореляцію з досвідом державної служби.

У таблиці 3 представлено результати діагностики психологічної підготовленості як структурного компоненту трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців.

Аналіз результатів, представлених у таблиці 3, засвідчує наступне. У переважній більшості вперше прийнятих на державну службу чиновників та державних службовців, які мають досвід державної служби до 10 років, комунікативне цілепокладання знаходиться на середньому рівні розвитку, проте якщо в державних службовців без досвіду державної служби домінування середнього рівня комунікативного цілепокладання за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні є статистично незначущим, то в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років перевагу середнього рівня комунікативного цілепокладання зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості. У державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років показники комунікативного цілепокладання знаходяться переважно вже на високому рівні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). Отже, комунікативне цілепокладання в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності характеризується позитивною динамікою, що свідчить про належний рівень розвитку в них компе-

тенцій самостійно висувати стратегічні та тактичні реалістичні комунікативні цілі.

Для більшості вперше прийнятих на державну службу чиновників характерним є низький рівень компетенції аналізу комунікативної ситуації (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості), а в державних службовців з досвідом професійної діяльності до 10 років вже переважає середній рівень компетенції аналізу комунікативної ситуації (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). У державних службовців з досвідом професійної діяльності понад 10 років показники аналізу комунікативної ситуації знаходяться переважно на високому рівні (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). Отже, компетенція аналізу комунікативної ситуації в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності характеризується позитивною динамікою, що свідчить про їх здатність до збору об'єктивних фактів, вміння виділяти значущі умови досягнення комунікативної цілі.

Впершеприйняті на державну службу чиновники мають переважно низький рівень комунікативного програмування (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). Державні службовці з досвідом державної служби до 10 років та державні службовці з досвідом професійної діяльності понад 10 років відзначаються домінуванням середнього рівня комунікативного програмування, проте якщо в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років перевагу середнього рівня комунікативного програмування зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості, то в державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років перевагу середнього рівня комунікативного програмування

Таблиця 2

Особливості психологічної готовності як структурного компоненту трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців з різним досвідом професійної діяльності

Види комунікативної спрямованості	Респонденти								
	1 група			2 група			3 група		
	к-ть	%	ранг	к-ть	%	ранг	к-ть	%	Ранг
Діалогічна	41	14,3	3	30	9,4	5	20	6,4	6
Авторитарна	23	8,0	6	25	7,8	6	40	12,9	4
Маніпулятивна	34	11,8	5	42	13,1	4	67	21,6	2
Альтероцентриська	56	19,5	2	58	18,1	3	25	8,1	5
Конформна	98	34,2	1	86	26,9	1	65	21,0	3
Індиферентна	35	12,2	4	79	24,7	2	93	30,0	1

зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості. Отже, комунікативне програмування в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності характеризується позитивною динамікою, що свідчить про належний рівень розвитку в них компетенцій самостійно формувати план своєї комунікативної діяльності, продумувати наслідки комунікативних дій, цілеспрямовано дотримуватися визначеної комунікативної програми.

Вперше прийняті на державну службу чиновники мають переважно низький рівень комунікативного самоконтролю (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). Державні службовці з досвідом державної служби до 10 років та державні службовці з досвідом професійної діяльності понад 10 років відзначаються домінуванням середнього рівня комунікативного самоконтролю, але якщо в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років дані статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості, то в дер-

жавних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років дані відмінності за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні є статистично незначущими. Отже, незважаючи на стабільну позитивну динаміку в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності показників комунікативного цілепокладання, аналізу комунікативної ситуації, комунікативного програмування, комунікативний самоконтроль як контроль та оцінка людиною власних комунікативних дій, психічних процесів і станів у процесі комунікації характеризується тенденцією до позитивної динаміки. Означені особливості комунікативного самоконтролю державних службовців зумовлюють специфіку їх комунікативної корекції.

Вперше прийняті на державну службу чиновники мають переважно низький рівень комунікативної корекції (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). Державні службовці з досвідом державної служби до 10 років та державні службовці з досвідом професійної діяльності понад 10 років

Таблиця 3

Особливості психологічної підготовленості як структурного компоненту трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців із різним досвідом професійної діяльності

Знання та вміння	Рівні	Респонденти					
		1 група		2 група		3 група	
		к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
комунікативне цілепокладання	високий	97	33,8	103	32,2	151	48,7
	середній	114	39,7	145	45,3	95	30,7
	низький	76	26,5	72	22,5	64	20,6
аналіз комунікативної ситуації	високий	71	24,7	93	29,0	126	40,6
	середній	99	34,5	149	46,6	109	35,2
	низький	117	40,8	78	24,4	75	24,2
комунікативне програмування	високий	49	17,1	67	20,9	81	26,1
	середній	107	37,3	142	44,4	167	53,9
	низький	131	45,6	111	34,7	62	20,0
комунікативний самоконтроль	високий	54	18,9	82	25,6	95	30,6
	середній	104	36,2	151	47,2	118	38,1
	низький	129	44,9	87	27,2	97	31,3
комунікативна корекція	високий	31	10,8	55	17,2	84	27,1
	середній	95	33,1	153	47,8	116	37,4
	низький	161	56,1	112	35,0	110	35,5
вольові зусилля в комунікації	високий	115	40,0	89	27,8	76	24,5
	середній	88	30,7	147	45,9	95	30,7
	низький	84	29,3	84	26,3	139	44,8
комунікативна саморегуляція	високий	70	24,4	85	26,6	101	32,6
	середній	101	35,2	144	45,0	157	50,6
	низький	116	40,4	91	28,4	52	16,8
експресивно-мовні	високий	87	30,3	142	44,4	137	44,2
	середній	154	53,7	122	38,1	99	31,9
	низький	46	16,0	56	17,5	74	23,9

відзначаються домінуванням середнього рівня комунікативної корекції, проте якщо в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років перевагу середнього рівня комунікативної корекції зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості, то в державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років домінування середнього рівня комунікативної корекції за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні є статистично незначущим. Отже, комунікативна корекція, як і комунікативний самоконтроль, у державних службовців із різним досвідом професійної діяльності характеризується тенденцією до позитивної динаміки компетенції корекції людиною своїх комунікативних цілей, способів і спрямованості аналізу істотних обставин, плану дій, критеріїв оцінки, форм самоконтролю, вольової регуляції і комунікативної діяльності в цілому.

Для більшості вперше прийнятих на державну службу чиновників характерним є високий рівень вольових зусиль у комунікації (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості), а в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років вже переважає середній рівень вольових зусиль у комунікації (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). У державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років показники вольових зусиль у комунікації переважно знаходяться на низькому рівні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). Отже, вольові зусилля в комунікації мають негативну динаміку впродовж професійної діяльності державних службовців, що свідчить про поступове зниження рівня регуляції державними службовцями власних комунікативних дій, психічних процесів і станів у комунікації, умінь переборювати виникаючі на шляху до поставленої комунікативної мети перешкоди.

Інтегральний показник комунікативної саморегуляції в більшості вперше прийнятих на державну службу чиновників знаходиться на низькому рівні (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). У державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років домінує середній рівень комунікативної саморегуляції (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). У державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років інтегральні показники комунікативної саморегуляції також знаходяться переважно на середньому рівні (ста-

тистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). Отже, комунікативна саморегуляція в державних службовців із різним досвідом професійної діяльності характеризується позитивною динамікою, що свідчить про розвиток у професіогенезі їх компетенції в організації та реалізації процесу власної професійної комунікації.

Експресивно-мовні компетенції державних службовців як суб'єктів спілкування мають таку динаміку змін: у державних службовців без досвіду державної служби домінує середній рівень розвитку даної компетенції (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості), а в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості) та державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості) переважає високий рівень експресивно-мовних компетенцій. Більшості опитаних державних службовців притаманними є наступні експресивно-мовні характеристики суб'єкта спілкування: чітка мова оптимального темпу та голосності, підтримка візуального контакту зі співрозмовником, виразна жестикуляція та конгруентна змісту розмови міміка тощо.

Таким чином, психологічна підготовленість як структурний компонент трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців має певні особливості. По-перше, компетенції комунікативного цілепокладання, аналізу комунікативної ситуації, комунікативного програмування та комунікативної саморегуляції взагалі, а також експресивно-мовні компетенції суб'єкта спілкування мають позитивну кореляцію з досвідом професійної діяльності державних службовців. По-друге, компетенції комунікативного самоконтролю та комунікативної корекції мають тенденції до позитивної динаміки в державних службовців у процесі професіогенезу. По-третє, компетенція вольових зусиль у комунікації має негативну кореляцію з досвідом професійної діяльності державних службовців.

У таблиці 4 представлено результати діагностики акмеологічних інваріантів професіоналізму особистості в професійному спілкуванні як структурного компоненту трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців.

Аналіз результатів, представлених у таблиці 4, засвідчує наступне. У переважної

більшості вперше прийнятих на державну службу чиновників зафіксовано перевагу високого рівня психологічного такту (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). Але вже в державних службовців, які мають досвід державної служби до 10 років, відзначається середній рівень психологічного такту (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості). У державних службовців, які мають досвід державної служби понад 10 років, домінує низький рівень психологічного такту (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості).

На початку професійної діяльності в переважній більшості державних службовців зацікавленість у спілкуванні знаходиться на високому рівні розвитку (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). У державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років та державних службовців з досвідом професійної діяльності понад 10 років домінуючий рівень зацікавленості в спілкуванні знижується до середнього (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості).

Відносно сталими є показники заохочення ініціативи в спілкуванні в усіх групах державних службовців з різним професійним досвідом, проте якщо в державних службовців, вперше прийнятих на державну службу, статистичні відмінності домінування середнього рівня заохочення ініціативи зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості, то в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років та державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років перевагу ідентичного рівня зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості.

У переважній більшості вперше прийнятих на державну службу чиновників та державних службовців, які мають досвід державної служби до 10 років, зафіксовано перевагу середнього рівня відкритості в спілкуванні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості). Але вже в державних службовців, які мають досвід державної служби понад 10 років, домінує низький рівень відкритості в спілкуванні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості).

Таблиця 4

Особливості акмеологічних інваріантів професіоналізму особистості в професійному спілкуванні як структурного компоненту трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців із різним досвідом професійної діяльності

Акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості у професійному спілкуванні	Рівні	Респонденти					
		1 група		2 група		3 група	
		к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Психологічний такт	високий	114	39,7	93	29,1	47	15,2
	середній	89	31,0	147	45,9	102	32,9
	низький	84	29,3	80	25,0	161	51,9
Зацікавленість у спілкуванні	високий	178	62,0	101	31,6	72	23,2
	середній	82	28,6	131	40,9	143	46,1
	низький	27	9,4	88	27,5	95	30,7
Заохочення ініціативи	високий	77	26,8	87	27,2	76	24,5
	середній	149	51,9	136	42,5	129	41,6
	низький	61	21,3	97	30,3	105	33,9
Відкритість	високий	59	20,5	89	27,8	66	21,3
	середній	171	59,6	155	48,4	118	38,1
	низький	57	19,9	76	23,8	126	40,6
Комунікативна активність	високий	138	48,1	143	44,7	131	42,3
	середній	105	36,6	108	33,7	90	29,0
	низький	44	15,3	69	21,6	89	28,7
Комунікативна гнучкість	високий	125	43,6	137	42,8	57	18,4
	середній	102	35,5	99	30,9	115	37,1
	низький	60	20,9	84	26,3	138	44,5
Диференційованість у спілкуванні	високий	145	50,5	105	32,8	68	21,9
	середній	92	32,1	129	40,3	116	37,4
	низький	50	17,4	86	26,9	126	40,7

Стабільно високими залишаються показники комунікативної активності в усіх групах державних службовців із різним професійним досвідом, проте якщо в державних службовців, вперше прийнятих на державну службу, статистичні відмінності домінування високого рівня комунікативної активності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості, то в державних службовців із досвідом професійної діяльності до 10 років перевагу високого рівня комунікативної активності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості, а в державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років домінування високого рівня комунікативної активності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості.

У вперше прийнятих на державну службу чиновників (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості) та їх колег із досвідом професійної діяльності до 10 років (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості) домінує високий рівень комунікативної гнучкості, а в державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років комунікативна гнучкість знаходиться вже на домінуючому низькому рівні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості).

У державних службовців на початку кар'єри домінує високий рівень диференційованості в спілкуванні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості), в державних службовців з досвідом професійної діяльності до 10 років переважає середній рівень диференційованості у спілкуванні (дані відмінності не є статистично значущими за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості), а в державних службовців, які мають стаж професійної служби понад 10 років, показники даної характеристики знаходяться на низькому рівні (статистичні відмінності зафіксовано за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості).

Таким чином, акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості у професійному спілкуванні як структурний компонент трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців має наступні особливості. По-перше, психологічний такт, зацікавленість у спілкуванні, відкритість, комунікативна гнучкість та диференційованість у спілкуванні мають негативну кореляцію з досвідом професійної діяльності державних службовців. По-друге, заохочення ініціативи та комунікативна активність залишаються відносно незмінними в державних службов-

ців впродовж усієї професійної діяльності. По-третє, жодний акмеологічний інваріант професіоналізму особистості в професійному спілкуванні не має позитивної динаміки впродовж професійної діяльності державних службовців.

Висновки. На основі емпіричного вивчення особливостей структурних компонентів трансляційно-публічного функціонального аспекту культури професійного спілкування державних службовців ми дійшли наступних висновків. Психологічна готовність як структурний компонент трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців має такі особливості: 1) в державних службовців, вперше прийнятих на державну службу, та державних службовців із досвідом державної служби до 10 років домінує конформна комунікативна спрямованість, а в державних службовців із досвідом професійної діяльності понад 10 років – індиферентна комунікативна спрямованість; 2) динаміка показників конструктивних видів (діалогічної та альтероцентриської) комунікативної спрямованості державних службовців має негативну кореляцію з досвідом державної служби; 3) динаміка показників неконструктивних видів (авторитарної та маніпулятивної) комунікативної спрямованості державних службовців має позитивну кореляцію з досвідом державної служби.

Психологічна підготовленість як структурний компонент трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців має такі особливості: 1) компетенції комунікативного цілепокладання, аналізу комунікативної ситуації, комунікативного програмування та комунікативної саморегуляції взагалі, а також експресивно-мовні компетенції суб'єкта спілкування мають позитивну кореляцію з професійною діяльністю державних службовців; 2) компетенції комунікативного самоконтролю та комунікативної корекції мають тенденції до позитивної динаміки в державних службовців у процесі професіогенезу; 3) компетенція вольових зусиль у комунікації має негативну кореляцію з професійною діяльністю державних службовців.

Акмеологічні інваріанти професіоналізму особистості в професійному спілкуванні як структурний компонент трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування державних службовців має такі особливості: 1) психологічний такт, зацікавленість у спілкуванні, відкритість, комунікативна гнучкість та диференційованість у спілкуванні мають негативну кореляцію з професійною діяльністю державних службовців; 2) заохочення ініціативи та комуні-

кативна активність залишаються незмінними в державних службовців впродовж усієї професійної діяльності; 3) жодний акмеологічний інваріант професіоналізму особистості в професійному спілкуванні не має позитивної динаміки впродовж професійної діяльності державних службовців.

Перспективи наших подальших досліджень ми вбачаємо в розробці програм з оптимізації структурних компонентів трансляційно-публічного аспекту культури професійного спілкування в державних службовців із різним досвідом державної служби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батаршев А.В. Диагностика способности к общению [Текст] / А.В. Батаршев. – СПб. : Питер, 2006. – 176 с.

2. Батаршев А.В. Психодиагностика в управлении: практическое руководство [Текст] / А.В. Батаршев. – М. : Дело, 2005. – 496 с.

3. Братченко С.Л. Диагностика коммуникативной направленности [Текст] / С.Л. Братченко // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. 1999. – № 3. – С. 52.

4. Психология затруднённого общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция [Текст] / В.А. Лабунская, Ю.А. Менжерицкая, Е.Д. Бреус. – М. : Издат. центр Академия, 2001. – 288 с.

5. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп [Текст] / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. – 490 с.

6. Шаванов С.В. Проблема диагностики особенностей коммуникативной саморегуляции [Текст] / С.В. Шаванов // Педагогична Сумщина. – 2007. – № 1. – С. 24–27.

УДК 316.61-053.4-056.26

ГОТОВНІСТЬ ДО ШКОЛИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Черних Л.А., к. психол. н.,
психолог-консультант

У статті розглянуто поняття «готовність до шкільного навчання», «шкільна зрілість» в інтерпретації різних авторів. Виявлена структура готовності до школи, критерії шкільної зрілості, складові частини кожного етапу. Проаналізовано особливості дітей дошкільного віку з порушенням зору. Розглянуто особистісні характеристики та адаптаційні можливості даної категорії дітей. Виявлено, що для більшості дітей з порушенням зору, незважаючи на важку ступінь зорового дефекту, зоровий аналізатор залишається провідним у пізнавальній діяльності дитини. Розкрито особливості навчання дітей з важкими порушеннями зору та особливості розвитку адаптивних навичок. Зазначено, що інтеграція в масову школу вимагає глибокого й уважного вивчення психологічних особливостей дитини з порушенням зору, її індивідуальних можливостей і вибору стратегії адаптації в нових умовах і на новому колективі як дітей, так і дорослих, тому що ситуація переходу такої дитини в нові соціальні умови є стресовою. Презентовано результати констатувального експерименту з виявлення рівня психологічної готовності старших дошкільників із порушенням зору до навчання в школі. Показано, що отримані результати свідчать про недостатню мотиваційну, інтелектуальну та особистісну готовність деяких дітей із порушенням зору до шкільного навчання, що обумовлює проведення спеціальної корекційно-розвивальної роботи з метою формування психологічної готовності як передумови адаптації в нових для дитини соціальних умовах.

Ключові слова: психологічна готовність до школи, старші дошкільники з порушенням зору, шкільна зрілість, структура психологічної готовності до шкільного навчання, адаптація, адаптивні навички.

В статье рассмотрено понятие «готовность к школьному обучению», «школьная зрелость» в интерпретации разных авторов. Раскрыта структура готовности к школе, критерии школьной зрелости, составляющие каждого этапа. Проанализированы особенности детей дошкольного возраста с нарушением зрения. Рассмотрены личностные характеристики и адаптационные возможности данной категории детей. Выявлено, что для большинства детей с нарушением зрения, несмотря на тяжелую степень зрительного дефекта, зрительный анализатор остается ведущим в познавательной деятельности ребенка. Раскрыты особенности обучения детей с тяжелыми нарушениями зрения и особенности развития адаптивных навыков. Отмечено, что интеграция в массовую школу требует глубокого и внимательного изучения психологических особенностей ребенка с нарушением зрения, его индивидуальных возможностей и выбора стратегий адаптации в новых условиях и в новом коллективе как детей, так и взрослых, поскольку ситуация перехода такого ребенка в новые социальные условия является стрессовой.